

KUĆNA ODGOJA KOD PRIMITIVNIH NARODA

NERIJETKO znaju istraživače i zastupnike etnologije pitati: Kako odgajaju primitivni narodi svoju djecu? Odgovor na to pitanje zaslužuje opću pažnju, pa ćemo ga stoga u ovom i još jednom članku nešto potanje iako ne iscrpljivo obraditi. Da nam raspravljanje bude što življe, udesit ćemo stvar tako, te nam što više govore sami istraživači. Pri tome, rekao bih gotovo, da se radi tek o probranim slučajevima, što ih tu i tamo vadimo, jer o pravoj općoj povjesnici ljudske odgoje nema još ni govora, budući da nam još nikako ne dostaje sabrana građa. Ali je te građe do volje dosta, da se može vidjeti i pokazati, kako i kod primitivnih naroda upoprijeko uzevši nije sve tako crno, kako se obično misli, da i njima nisu barem neki oblici dječje odgoje nepoznati, štoviše da ti narodi nerijetko upotrebljavaju odgojna sredstva i udaraju odgojnim putevima, koji mogu štošta da reknu i civiliziranom Evropljaninu te ga ponukaju, da se malko zamisli.

Kako činjenice pokazuju, imaju i primitivni narodi obadvije odgoje: obiteljsku i društvenu (javnu). Ovdje ćemo progovoriti koju tek o obiteljskoj ili kućnoj odgoji.

Kućna ili obiteljska odgoja u primitivnih naroda isto je tako malo sustavna i prema planu udešena kao i u nas po Evropi, ako se uzme općenito. Nego ipak je ona i kod primitivaca posve jasno izdiferensirana i kao pouka i kao zapt. Posve se prirodno vezuje pouka ponajradije uz nagon mališa nasljedovati i granjem, pri čemu često probija ozbiljnost misli i namjerâ za kasniji život. Tako se i kod primitivnih naroda dječaci moraju vježbati u baratanju s lukom i sa strjelicom, s kopljem i s harpunom, a djevojčice kupiti jestivo bilje i male životinje, pripravljati jelo, tetošiti djecu i praviti kotarice i nakite, kaošto im to i matere rade, i kako to već odgovara zadaći njihova spola.

Evo, kako poznati istraživač Indijanaca, profesor Erland pl. Nordenskiöld opisuje u svojoj knjizi »Indianerleben« taj prijelaz od igre k ozbiljnu radu kod južnoameričkih urođenika, što ih je promatrao: »Indijanče se uči životu igrom. Kad mati ide s kćerkicom u naručju po vodu, nosi i djevojčica posve majušni vrč poput maminoga. Pošto majka napuni svoj, napuni i vrč svoje kćerkice. Djevojčica raste, pa s njom raste i vrč. Domala će pratiti majku pješice pa nositi vrč na glavi kao i ona. Ako mati prede, prede i dijete na vlastitoj igrački — vretenu. Mali se dječak igra po selu

sa svojom mrežom. Isprva hvata lišće i crepiće. Često su dječaci-ma kod toga učiteljima djedovi. Kad dječak ponaraste, dobije od djeda veću mrežu te ga prati u ribolov. Spočetka ne uhvati mnogo. Raste on, pa raste i mreža, i tako dječak, koji je pecao lišće i crepiće, počne hvatati siluroide, palomete i mnogošta drugo. Tim se načinom djeca nauče svemu, što im valja znati. Igrajući se nauči se Indijanče životnoj ozbiljnosti.«

Ali ne obazire se rana odgoja djetetova kod etnologijski starih naroda samo na materijalno-gospodarski život, nego se već u toj životnoj periodu poštiva i pravo duhovno-etičkog čovjeka. Dakako, sustavnije i temeljitije se to provodi kod inicijacije, koja se često obdržava za mladež u prelaznoj dobi.¹ Prema sabranim svjedočanstvima nastoji se odgojno utjecati u dječjim godinama obično oko ovih stvari. Dijete ne smije lagati, krasti, predati se lijenosti i udobnosti. U drugu ruku opet mora njegovati i pokazivati štovanje prema roditeljima i uopće prema starijima. Kod pigmejaca Semang na poluotoku Malakki (Stražnja Indija) bog-gromovnik (ujedno najviše božanstvo) Karei traži i očekuje od djece, da ne će roditelja ni starijih rođaka osloviti običnim izrazima nego posebnim počasnim oznakama.

Od kazni i sredstava zapta nailazimo kod tih naroda napose na post i na batine. Koliko je dosele opaženo, dosta su rijetke strože kazne. Ljubav je i strpljivost starijih i prevelika za to, što-više katkad je popustljivost i neumjesna. Neki istraživač izvješćuje, da je kod istočnoafričkih pigmejaca kao kazna za manju djecu u običaju čuška, ali da je ta zaušnica tako laka, da ne bi nití muhi naškodila. U slučaju, da je koji već poodrastao sin uporan, istjeraju ga naprosto iz kuće. Sad se dađe cijelo selo (Gruppe) na izmirivanje. Sin će rado primiti kaznu u obliku kukuruznog piva, »pa se valovi nemirnoga mora opet primire kraj vesele gozbe.«

U pojedinostima crtaju razni istraživači odnos između roditelja i djece i odgoju kod primitivnih naroda ovako. Prvi neka nam progovori poznati londonski profesor i mnogogodišnji istraživač Južnoga mora Malinowski. On izjavljuje o djetetu i postupku dječjem kod australijskih urođenika ovo:

»Posve je nesumljivo, da je odnos između roditelja i djece neobično ljubezan i nježan. To se u izvorima izriče katkad upravo emfatički. Tako se na priliku veli, da su djeca ponos i radost roditelja, da je velika ljubav prema djeci jedno od najupadnijih svojstava urođenikâ . . . Često se ističe, da je ljubezan i pažljiv postupak s djecom i najbolji put k srcu starijih . . . Obole li djeca, tad ih roditelji najbrižljivije njeguju i čuvaju. Roditelji prave za djecu i lutke, i zabrinuto paze, što im djeca jedu. Umre li dijete, općeni-

¹ O tom ćemo potanje izvijestiti u narednom članku.

to je bol roditeljski velik. To svjedoči i za nas doduše donekle barbarski običaj, da tu i tamo mrtvo dijete još vucare sa sobom i na svojim putovanjima. Kod sastanka nakon dugog izbivanja pokazuju roditelji veliko veselje i veliku nježnost... I sve to jednako valja kako za oceve tako i za majke, premda je općenito uzevši veza s majkom zbog čestoga dnevnoga boravka s njome obično nešto uža...

Toj velikoj nježnosti i ljubavi baš i odgovara neobično blagi postupak. Gdje god je samo govora o tom predmetu, veli se, da urođenici postupaju sa svojom djecom sa svom mogućom dobrotom i obzirnošću, da je nikad ne tuku i da im zapravo sve puštaju na volju. Pri tom se izričito ističe, da taj blagi režim nipošto ne ide na račun jednostavne nemarnosti ili ravnodušnosti prema djeci, nego da je plodom čiste čuvstvenosti, te da ga tumači jedino roditeljska zaljubljenost u djecu i odatle potekla slabost prema njima... Kraj svega pomanjkanja strogosti ipak nisu australijska djeca ni za polovicu tako neodgojena, kako bi čovjek očekivao. Često dostaje jedna jedina riječ, da ih drži na uzdi, te se uopće čini, da već po prirodi svojoj ne uskraćuju dužnoga štovanja roditeljima ni starijima.«

Drugi jedan istraživač Australije, po imenu Eylmann, piše: »Razni su tvrdili, da u australijske rase nikakova veza ljubavi ni sklonosti ne veže članova porodice. Takova se tvrdnja nikako ne slaže s istinom, pa su je mogli donijeti samo ljudi, koji u najboljem slučaju naše Australijce poznaju sasvijem površno.

Lubra (australijska urođenica) svom je dušom srasla sa svojom djecom te je u danim prilikama spremna pridonijeti za nju i najveće žrtve. Kao ilustracija neka posluži ovaj primjer. Na nekom izletu, na koji sam pošao s jednim urođenikom i s nekoliko momaka u malo poznati kraj, pridružio nam se neki dječak od pet ili šest godina. Kad smo se nakon kakova četiri tjedna vratili na postaju, istrča mati pred dijete, zagrlila ga i pritisne na grudi. Zatim se spusti na koljena i počela ga vrlo nježno milovati. Ja se ne sjećam, da sam ikada pročitao u očima bijelih majki toliko ljubavi i veselja, koliko se sjalo iz očiju te sirote, sašušene, prljave Australijke kod srećna povratka njezina djeteta.«

Amo vrlo dobro pristaje izvještaj drugoga jednog istraživača o australijskim Jualajima, izvještaj, koji iznosi nekoliko zanimljivih uspavanki (Wiegenlieder). Te nam uspavanke naime razotkrivaju, što očekuje mati jednom od svojega čeda, i sigurno se ne varamo, ako uzmemo, da će ona sve i učiniti, kako bi u tom pravcu na dijete odgojno djelovala. Pjesmice glase:

»Daj meni, čedo (baby),
Daj njoj, čedo,
Daj njemu, čedo,
Daj svakomu, čedo,
Daj svima, čedo!«

Pa onda:

»Budi dobro,
Ne kradi,
Ne diraj u tuđe,
Nego pusti sve to s mirom,
Budi dobro!«

Ostavimo Australiju pa pođimo na otok, što se smjestio pred Prednju Indiju, na Ceylon, tu domaju ostataka zanimljivoga patuljastog plemena Wedda, koje je pred neko 20 godina engleski istraživački par, g. i gđa Seligmann, još jednom temeljito istražio. O postupku s djecom i njihovoj odgoji čitamo ovo u njihovim izvještajima: »Wedda su izvanredno ljubezni i obzirni roditelji, koji djeci svojoj nikada ništa ne odbiju i od svega najbolje njoj ostavljaju. Često smo vidjevali, kako su muškarci neke jestvine, što su ih dobili i koje su sami vrlo rado imali, kao na pr. banane i kokosove orahe, spremili za svoju djecu.

Mališi su redovno vrlo uljudni, ali čim stanu plakati, oba dvoje roditelja im odmah najpripravnije ispunja želju. Jednog dana smo vidjeli, kako goli mališan od kakove dvije i po godine šeće gore dolje zabacivši sjekiru svojega oca na rame. Čini se, da mu je to silno godilo, i sve je bilo dobro, dok nije počeo sa svojom sjekinom prijetiti nekom psu. To dade majci povoda, da se umiješa, ali gle! Mališ razljučen okrene svoje oružje protiv nje. Kad to vidje otac, ustade on i pokuša mile lale oko dječaka, ne bi li mu izmamio sjekiru. No derište se razdražilo i ne htjede je dati. Napokon je baci prema ocu i pogodi ga u nogu. Čovjek se zaista već rasrdio i prilično srdito baci sjekiru u džunglu, ali i ne pokuša bilo izružiti bilo kazniti dijete, koje se stalo sad od bijesa derati: štoviše otac mu dade malo kasnije nešto za jelo, da se umiri.«

Ipak sa svim tim se djeca ne razmaze, kako se to vidi jasno iz drugoga saopćenja istoga istraživača: »Kada dakle dijete stupi u dob, u kojoj počne nositi komad krpe kao odjeću, t. j. u šestu ili osmu godinu, uzima se naprosto, da se najednom zna pravo vladati i u društvu kretati, i to se onda, pa činilo se i ne znam kako čudnim, zaista redovito i događa... Pripovjedi li dijete kakovu laž, tad mu naprosto kažu: »Jami; ja ne vjerujem, što kažuješ.«

Ostavivši australijskoazijski svijet pođimo u velikom luku još jednom prijeko k Indijancima, prastanovnicima Novoga svijeta. Čujmo najprije, kako poznati leipziški profesor etnologije i istraživač Južne Amerike F. Krause opisuje pleme Karaja, što stane u brazilskim prašumama, a koje je on istraživao! S obzirom na pitanje, kojim se ovdje bavimo, kaže: »Djeca su bila upravo dražesna. Veselo se i radosno naganjala, a da se nisu svadala ni- ti pokazala neotesanom. Prema nama vladala se pristojno, postala

pomalo povjerljiva, ali opet se nisu upuštala s nama predaleko u nerazborito prijateljstvo... Djecu vode sa sobom svuda, jer Indijanac ih voli od svega. Malu djecu nosi majka na rukama ili oko pasa, a veću vode otac i majka za ruku. Istom tamo negdje oko šeste godine mogu se slobodno naganjati po tuđinskom logoru.«

Kasnije popunjava izvjestilac tu sliku ovako:

»Roditelji ljube svoju djecu jako. Upravo je dirljivo promatrati, s kakovom nježnošću su s njome srasli i kako neprestano na nju misle, kad su daleko od nje. Kad je Pedru stigla (lažna) vijest, da su mu djeca pomrla, sate i sate tek bi probijelio i ostade odonda znatno tiši, negoli bijaše inače. Majke se igraju s malom djecom, vidio sam pače i kako je ljube. Sav mogući nakit navješaju na djecu. Ta želja nakititi djecu ide tako daleko, da im vješaju oko vrata velike komade šarenih porculanskih tanjura, i ne videći, kakva se opasnost u'tom krije. Ocu su miliji dječaci, a mati voli djevojčice... Protivno tuđim izvještajima uvjeravali su me, da postoje i batine kao kazna. Inače ja sam imao sam prilike vidjeti samo post kao kaznu (tako na pr. stoga, što dotični dječak nije išao u ribu, nego dangubio po mojem logorištu). Djeca slušaju roditelje na jednu riječ, pa i odrasli još uvijek bezuvjetno slušaju materine savjete. Tako je Pedrova mati dala sinu, koji je bio već udovac i otac troje djece, na put ove savjete: Novca ne posuđuj, ne dovodi druge žene; ljudi, koji mnogo trče za ženama, mršave, a tko mnogo jede, taj deblja... I zaista je Pedro svaki pokušaj drugova, da uzajme u nj novaca naprečac odbio s motivacijom, da mu mati ne da posuđivati novca. Isto tako je odbio više ponuda za posredovanje ženidbe.

Plod te odgoje jest, da djeca nisu nigda neotesana i da se rijetko svađaju; vesela su i radosna te prema strancu ubrzo povjerljiva, a da ipak i u tom ne zalaze predaleko.«

Ovdje možemo odmah dodati ono, što nam slična javlja uspjesima tako srećan, ali nažalost prerano umrli putnik po Južnoj Americi, profesor Koch-Grünberg o urođenicima Guayane:

»Djeca već rano pokazuju razumnost i neku prirodnu pristojnost. Ima doduše i kod Indijanaca, kao i po ostalom svijetu, neodgojene djece, osobito male, koja još nijesu od roditelja poprimila mir i vladanje samim sobom. I dakako da će ih onda roditelji opomenuti kojom prijekornom riječi; sigurno će otac reći djetetu, što svojim deranjem smeta i njega i druge u noćnom počinuku: »Budi mirno, jer će doći zloduh!« Ali nikad nisam vidio, da bi ih naglost zavela na nepravde ili zlostavljanja.

Za djecu imaju roditelji uvijek ljubezna postupka, iako Indijanac obično sakriva svoje osjećaje pred drugima. U Namocoliba i po drugim selima, gdje sam ostao dulje vremena tako, da su me

Indijanci tako reći računali u vlastitu porodicu pa stoga odbacili svaki strah preda mnom, opazio sam, da roditelji tetoše osobito malu djecu baš kao i kod nas. Vidjevao sam, gdje se žene po cijele sate igraju sa svojom djecom te je zabavljaju.

Jednoga podneva donese mi moj sluga prekrasnog azurno plavog morio-a i to sasvim neoštećena, a to je zbilja velika rijetkost kod tih leptira. Ja ga međutim metnem na stranu htijući ga kasnije spremi. Ali moj mali prijatelj, koji se kao obično igrao do mojih nogu, posegne za tim šarenim predmetom i pokvari mi leptira. Meni se nažalost izmače nekoliko oštrih riječi. Mali, neobikao tako čemu, pogleda me najprije sav u čudu svojim velikim crnim očima, a onda otrči plačući k svojoj materi. Ova mi onda održi odulju propovijed te mi između ostaloga reče i to, da nije pravo ružiti malo dijete, koje još i ne može da zna, što čini!»

Napokon neka nam još jednom progovori profesor Erländ Nordenskiöld, koji piše o Indijancima Choroti i Ashluslay, što stanuju u Boliviji, ovako:

»Mala su djeca veselje svima, a napose u njima uživaju stari. Nikad ih ne kažnjavaju, i nikad ta djeca ne čuju žalne riječi. Dok su mala, tiraniziraju roditelje, djeda i baku. Kad malo poodrastu i dođu k razboru, postaju tom odgojom prijazna i zahvalna.

Gotovo nikad ne dolazi kod djece u igri do tučnjave ili do pogrda. Jedan jedini puta sam vidio, kako jedan indijanski dječak tuče drugoga. To se dogodilo u nekom ashluslajskom selu. Iz uzrujanosti cijeloga sela, koja je zbog toga nastala, bilo mi je jasno, da je to nešto posve neobično. Nekoliko sati su se roditelji i rođaci te djece međusobno častili pogrđama... Kod igre nema nikada svađe, je li na pr. lopta zbilja prošla kroz kapiju, je li ovaj ili onaj prevario i sl. U tom pogledu imaju naša djeca prilike mnogomu se naučiti od svojih tamnosmeđih prijatelja. Starija djeca nigda ne postupaju s mlađom rđavo. Znaju doduše trčati za njom i srušiti je, ali tući je ne će nikada. Sitničavosti, svojeglavosti i zlobe ne ćeš nikad naći kod indijanske djece.«

Skupimo li sve rečeno u jedno, to ćemo sigurno morati priznati, da i takozvani primitivni narodi imaju obiteljsku odnosno kućnu odgoju za svoju djecu. Bit će doduše i umjesna sumnja u vrijednost pojedinih metoda, što ih upotrebljavaju, ali mnoge će naići na odobrenje i opravdano priznanje i kod evropskih pedagoga.

Kako smo već na početku spomenuli, nije ni kod primitivnih naroda odgoja svršena kod kućnoga ognjišta, nego prelazi preko domaćege prađa. O toj kasnijoj odgoji, »društvenoj odgoji«, izvještiti ćemo cijenjene čitače »Života« drugiput.

W. Koppers S. V. D.